

PERJÉSINÉ GAZDAG ÉVA

Egy ballagási tabló margójára

Egy körzeti általános iskolában az idei ballagáson nem csupán a gyerekek búcsúznak, véget ér egy fejezet is az iskola életében. Húszéves múltra tekinthetett vissza az a speciális tagozat, melyet újító szándékkal, szülők és tanulók segítségével hoztak létre többletmunkát vállaló pedagógusok. Ha az integráció megvalósulásáról van szó, akkor örömteli a búcsúzás. Valóban az-e? Erre a kérdésre keresi a választ az alábbi írás.

Most

Somogy megye, Iharosberény. 2012. június 18-án elballag az utolsó diák is a speciális tagozatról [1]. Örülünk vagy sirassuk? Örülhetnénk, ha mindez azt jelentené, hogy a fogyatékkal élő tanulók helyükre kerültek a kortárs osztályokban. De jó helyen vannak-e? Teljesülnek-e azok a feltételek, amelyek biztosítják e tanulók fejlődését, fejlesztését, személyiségük épülését? Valódi tagjai lesznek-e az osztályközösségeknek? Miért volt szükség a speciális tagozatra, és valóban nincs már szükség rá?

A kezdetek

A környékbeli buszokon utazó emberek, köztük pedagógusok, azt látták, hogy a falvakból a csurgói kisértő iskolába kíséret nélkül járó gyerekek elfogadhatatlanul viselkednek, illetve velük szemben az utastársak viselkedése sem megfelelő [2]. Degradáló megjegyzésekkel illették, csúfolták őket. A pedagógusok úgy gondolták, hogy ha nem utaztatnák, hanem helyben iskoláztatnák az enyhe fokban értelmi fogyatékos tanulókat, az jobb lenne mind a gyermekeknek, mind családjuknak, és a gyermekek magatartását, közösségben való viselkedését is a helyes irányba lehetne terelni. Az is felmerült, hogy így nem lennének elválasztva ép értelmű kortársaiktól.

Megkezdődött a szervezőmunka. Megkérdezték a szülőket, a kollégákat. A szülők egyértelműen támogatták az ötletet, ők is szerették volna, ha gyermekeiket nem kell utaztatni, illetve a környékbeli falvakból csak feleutat, vagy annál kevesebbet kell megtenni. A tanári kar részéről azonban nem volt egyértelmű a támogatás. A pedagógusok között nem volt gyógypedagógus, és senkinek sem volt tapasztalata értelmi fogyatékos gyermekek oktatásában. Tartottak a fegyelem lazulásától, a túlkoros tanulók viselkedésétől, többiekhez való viszonyától, és nem utolsó sorban a többségi tanulók hozzáállásától.

Az 1991/92-es tanévben kezdte meg munkáját a speciális tagozat. A kezdeti nehézségek legyőzése után szerves része lett az iskolának. Az évek során a lokális integrációt lassanként felváltotta, majd egyre teljesebbé vált a szociális integráció.

Kezdetben külön csengetési rend, más időpontban rendezett versenyek voltak, majd fokozatosan eltűnt minden elkülönítő intézkedés. Időközben lelkes fiatal gyógypedagógusok vették át a tagozaton az oktatást, majd gyógypedagógiai asszisztens is segítette munkájukat.

Jól látható az 1. táblázatban, hogy a tagozat létszáma stabilan 30 fő felett volt 2007-ig, amikor is jelentkezett az utánpótlás megszűnése okozta létszámcsökkenés. Mindeközben az iskola nem speciális tanulóinak száma 160 fő körül mozgott, azaz az iskola összlétszámának hatodát adták a tagozat tanulói.

1. táblázat: Speciális tagozaton tanulók száma [3]

Speciális tagozaton tanulók				
tanév	csoportok száma	összlétszám	osztályok	egy tanárra jutó tanulók száma [4]
1995/1996	3	32	1-2-3-4-5-6-7-8	11
1996/1997	3	37	1-2-3-4-5-6-7-8	13
1997/1998	3	32	1-2-3-4-5-6-7-8	11
1998/1999	3	30	1-2-3-4-5-6-7-8	10
1999/2000	3	32	1-2-3-4-5-6-7-8	11
2000/2001	3	34	1-2-3-4-5-6-7-8	12
2001/2002	3	32	1-2-3-4-5-6-7-8	11
2002/2003	3	34	1-2-3-4-5-6-7-8	12
2003/2004	3	35	1-2-3-4-5-6-7-8	12
2004/2005	3	32	1-2-3-4-5-6-7-8	11
2005/2006	3	30	2-3-4-5-6-7-8	10
2006/2007	3	30	3-4-5-6-7-8	10
2007/2008	2	23	4-5-6-8-8	12
2008/2009	2	18	5-6-7-8	9
2009/2010	1	18	6-7-8	18
2010/2011	1	10	7-8	10
2011/2012	1	6	8	6

A 2005-ös év új fordulatot hozott a tagozat életébe, vagy inkább „halálába”. Az integrációs törekvések következtében a bizottságok integrálhatónak nyilvánítottak minden olyan gyermeket, aki eddig a tagozat tanulója lett volna.

Az iskolai infrastruktúrát elérhető színvonalra emelő DDOP-s pályázatok kifejezetten tiltották a szegregált oktatást (Pályázati felhívás). Az eddig jól működő szociális integráció átalakult funkcionális, teljes integrációvá. Vagy legalább is ez volt a cél. Azonban amíg a szociális integrációnak minden feltétele megvolt az intézményben, addig az új helyzetet csak bejelentették, sikerének érdekében nem történt semmi.

Hatalmas rombolás ment végbe az iskola életében. A sajátos nevelési igényű gyermekek mindenfajta megsegítést nélkülözve kerültek (ki) a normál osztályokba.

Nem készítették fel sem azokat a tanulókat, akiket a speciális tagozatról helyeztek ki, sem azokat, akiket a beiskolázáskor minősítettek integrálhatónak. A pedagógusok sem készülhettek fel a gyors változásra. Ez mindenkinek problémát okozott, hiszen a felsőoktatás nem képezi a többségi pedagógust SNI vagy BTMN gyermek nevelésére, oktatására. Az összes segítség, amit kaptak, ugyanaz a korrepetálás volt, ami bármelyik tanulónak jár. A SNI gyermekek túlnyomó többsége nem tudta teljesíteni a tantervi követelményeket, de kegyelem-kettesekkel átbukdácsoltak egyik évfolyamról a másikra.

Időközben változott a megsegítés mértéke. Heti egy órában foglalkozik gyógypedagógus a SNI tanulókkal, többnyire kiscsoportos foglalkozások keretében. A BTMN tanulók heti egy, illetve két óra fejlesztést kapnak, azonban nem mindegyikük jut fejlesztőpedagógushoz vagy gyógypedagógushoz. A SNI tanulók jelenleg is az osztályközösség perifériáján tengődnek, gyakran éri őket kudarc-élmény. Az órai munkát viselkedésükkel zavarják, emiatt a pedagógusok és társaik is rossz véleménnyel vannak róluk.

A tagozaton maradt tanulók szempontjából a mélypont a 2009/2010-es tanévben következett be. Ebben az időszakban a folyamatosan távozó tanulók (ballagás, költözés, kimaradás) miatt (valamint mert új tanulók nem érkezhettek) a létszám 18 főre csökkent, őket egy csoportba zsúfolták be. A 18 nem integrálható tanuló három évfolyamba tartozott, jelentősen eltérő képességekkel, tudásszinttel. Ha az osztálytanító differenciálni akart, 6–8 csoportot kellett (volna) alkotnia. Ez a helyzet lehetetlen követelmények elé állította a pedagógusokat. Még az sem volt kivitelezhető, hogy tisztességes tananyagátadás, elsajátítás történjék napról napra, mindhárom évfolyamon.

Míg az OECD országokban a legmagasabb létszám, ami speciális tantervű iskolában egy tanárra jut, 8 (az Egyesült Királyságban ennyi; a legkevesebb Izlandon, ahol 1,3 gyermek jut egy tanárra) [5], ebben az iskolában ennél mindig több volt. A kicsúcsosodás az említett tanévre tehető, amikor is 18 tanuló jutott egy pedagógusra. Ha figyelembe vesszük a létszám-számítás szabályait SNI gyermekek esetében, a következőket kapjuk: két tanulót lehetett 3-mal szorozni, a többiek kettőnek „számítottak”. Így hát 38 fős osztályról lehetne beszélünk.

Mindemellett az iskolában végzett mikrokutatás (*Perjésiné*, 2010) azt mutatja, hogy a pedagógusok szerint az osztályokban viszonylag magas arányban vannak olyan tanulók, akik viselkedésük, képességeik szerint sajátos nevelési igényűek. Átlagosan számítva a tanulóknak több mint 20%-a SNI. Ez így is magas szám, de ha részletesebben megvizsgáljuk az osztálylétszámok, és a pedagógusok által SNI-nek ítélt gyermekek létszámának arányát, egyes esetekben ijesztő a helyzet. Három osztályban is 40% feletti ez az arány.

A szakértő véleménnyel rendelkezők száma is magasabb, mint amit integráló osztályokban javasolnak a szakemberek (20-as osztálylétszámnál 2 SNI tanuló). Mint a 2. számú táblázatban látható, az összlétszámnak csaknem fele a SNI és BTMN tanulók száma [6]!

2. táblázat: BTM és SNI tanulók száma az osztályokban a 2011/2012-es tanévben

osztály	összlétszám	BTMN	SNI
1.	18	7	2
2.	27	4	2
3.	19	4	3
4.	28	8	2
5.	19	14	2
6.	22	9	1
7.	21	6	5
8.	21	4	3
összesen	179	56	20

A kutatás ezen túl a továbbiakat derítette ki az iskola pedagógusainak véleményéről az együttneveléssel kapcsolatban:

- 100%-uk úgy gondolja, hogy az integráció elve helyes, de a jelenlegi feltételekkel nem megoldható;
- 60% azt gondolja, hogy az értelmi fogyatékos gyermekeket külön intézményben kellene oktatni (míg az érzékszervieket nem);
- 75% szerint a fogyatékos gyermek számára nem előnyös, ha normál osztályba jár;
- 75% szerint a normál gyermek számára nem előnyös, ha osztályába fogyatékos gyermek jár;
- 75%-nak jelentős terhet az osztályban levő SNI gyermek;
- 100% szerint rossz hatással van az osztályközösségre a SNI gyermek jelenléte;
- 85% szeretné, ha azokban az osztályokban, ahol tanít, nem lenne SNI gyermek;
- 90% szerint az intézményben nincsenek meg az integráció feltételei.

Meggyőződés, hogy ha egy tisztességesen előkészített integrációs folyamatnak lennének részesei, akkor nem lenne ilyen rémisztően erős a pedagógusok ellenérzése az együttneveléssel kapcsolatban.

Mire lenne szükség ahhoz, hogy az integráció valóban működjön?

Miért nem jó az integráció a jelenlegi feltételek szerint?

- Gyógypedagógus: megszűnik a munkahelye.
- Többségi pedagógus:
 - nincs felkészülve az új oktatási helyzetre;
 - sokszorosan meg kell osztania az óra anyagát, figyelmét;
 - nem tud az eddigi tempóban haladni, és tartani az előírt ütemet;

- a korrepetálás, felzárkóztatás a fogyatékkal élő gyermek esetében is az ő feladata;
- gyakrabban kényszerül a gyermekek közötti konfliktusok megoldására.
- Fogyatékkal élő gyermek:
 - kevés siker, sok kudarc;
 - az esetek egy részében csupán megőrzés (üljön szépen csendben, ne zavarjon);
 - nem tudja tartani az osztály tempóját;
 - esetleges viselkedési „különlegességei” visszásságot váltanak ki a többiekől;
 - elveszti a kiscsoportokra jellemző meleg, számára fontos tanár-diák kapcsolatot;
 - nehezen vagy egyáltalán nem fogadják be;
 - rehabilitáció (az életre való felkészítés tantárgya) elvesztése;
 - baráti kapcsolatokat osztályszinten nem tud kialakítani → periféria → eredménytelenség → óriási mértékű hiányzások; bukások; a tankötelezettség ideje alatt képtelen szakmát szerezni → képzetlensége óriási hátrány a munkaerőpiacon.
- Többségi gyermek:
 - nem haladhat saját tempójában;
 - mindig várni kell a fogyatékos osztálytárs(ak)ra (feladatok megértése, elvégzése);
 - nem tud mit kezdeni azzal a helyzettel, hogy a fogyatékos gyermeknek nem kell megcsinálnia bizonyos dolgokat, vagy éppen nekik lehet (nem kell leírnia a vázlatot, nem kell szintidőt vagy távolságot teljesíteni, kevesebb ponttal ugyanolyan értékű a dolgozata stb).

Mi kellene ahhoz, hogy az integráció megfelelően működjön?

- Tárgyi feltételek:
 - oktatási eszközök a SNI tanulók számára;
 - pihenősarok;
 - helyiség a külön foglalkozásokra.
- Többségi tanulók felkészítése
- milyen helyzetek várhatók a fogyatékos osztálytársaktól, azoknak milyen megoldásai lehetnek (→ alternatív konfliktuskezelési technikák) – pl. más teljesítményszintek, eltérő viselkedés, eltérő tempó.
- Szülők felkészítése – mindkét csoport esetén.
- Többségi pedagógusok felkészítése:
 - elmélet (az értelmi fogyatékoság mibenléte);
 - „tűzoltásként” tanfolyam jelleggel;
 - felsőoktatás → a megváltozott feladatra fel kell készíteni;
 - technikák;

- frontális vagy csoport?
- kooperatív tanulás, adaptív technikák;
- együttműködés a gyógypedagógussal.
- Egyéb személyi feltételek:
 - a fogyatékos gyermeket segítő gyógypedagógus vagy gyógypedagógiai asszisztens, aki az órán is! segíti a munkát;
 - órai munka függvényében gyakorol vele;
 - esetenként egyes tárgyakból az osztályból kiemelve segíti az előrehaladást;
 - utazótanári, szaktanácsadói hálózat hatékony működése.
- Osztálylétszámok csökkentése: 25 fős osztály nem bír el 4-5-6 értelmi fogyatékkal élő gyermeket.
- A vetélkedést indukáló numerikus osztályzás megváltoztatása szöveges értékelésre.

Összegzés

A történelem, és még inkább hazánk történelme során sokszor bebizonyosodott, hogy azért, mert valamit kihirdetünk, az még attól nem valósul meg. A feltételek teljesülése, sőt teljessége nélkül nem jutunk messzire. Vannak részeredmények, vannak példaértékűen működő intézményeink. De ha nem fordítunk elég pénzt a feltételek megteremtésére, nem vesszük igénybe világhíres gyógypedagógiánk szakértelmét, és nem teremtjük meg az új szakértelmet, s mindenekelőtt nem segítjük a szemléletváltást, akkor az integráció, inklúzió csupán kihirdetett szólam marad.

(Nem örülünk. Siratjuk...)

Fogalomgyűjtemény

Lokális integráció: a sajátos nevelési igényű gyermekek fejlesztése közös épületben folyik ép társaikkal, de a gyermekek között nincs kapcsolat (Balla Miklósné).

Szociális integráció: a sajátos nevelési igényű gyermekek fejlesztése a tanórákon külön csoportokban folyik, de a tanórákon kívüli időben együtt vannak ép társaikkal (szünetekben, étkezéseknél, sportversenyeken, napköziben, szakkörön, ünnepélyeken stb.) (uo.).

Funkcionális integráció: az együttnevelés minden tanórán, foglalkozáson megvalósul. Ha bizonyos tanórákon a SNI gyermeket kiemelik az osztályból és külön foglalkoznak vele, részleges integrációról van szó (uo.).

BTMN: beilleszkedési, tanulási, magatartási zavarokkal küzd (Közoktatási törvény).

SNI: sajátos nevelési igényű, a közoktatási törvény 121. §-ában meghatározva.

(Az a gyermek, tanuló, aki a szakértői és rehabilitációs bizottság szakvéleménye alapján

- a) testi, érzékszervi, értelmi, beszéd fogyatékos, autista, több fogyatékoság együttes előfordulása esetén halmozottan fogyatékos,
- b) pszichés fejlődészavarai miatt a nevelési, tanulási folyamatban tartósan és súlyosan akadályozott (pl. dyslexia, dysgraphia, dyscalculia, mutizmus, kóros hyperkinetikus vagy kóros aktivitászavar)).

JEGYZETEK

- [1] A közös fogalomértelmezés érdekében az írás végén fogalomgyűjtemény található.
- [2] Tímár Lajosnéval, a tagozat elindítójával készült interjú alapján.
- [3] Az intézményi statisztikában adatok csak az 1995/96-os tanévtől voltak megtalálhatóak.
- [4] A legnagyobb létszámú csoportot figyelembe véve.
- [5] OECD 2011 adatbázis alapján.
- [6] Intézményi statisztika, 2011. október

IRODALOM

- A közoktatásról szóló 1993. évi LXXVI. törvény módosításáról szóló 2007. évi LXXXVII. törvény
- Balla Miklósné: Az integrált nevelés-oktatás bevezetésének feltételei [online]
<http://demoszthenesz.hu/az-integralt-neveles-oktatas-bevezetesenek-feltetelei/>
[2012. 05. 15.]
- Pályázati felhívás: DDOP-2007-3-1-2/2F
- Perjésiné Gazdag Éva: Integráció, mint utópia, avagy utópia-e az integráció ma Magyarországon? In: Utópia Konferenciakötet, Pécs, 2010.